

Hazám, hazám, te!

Az Újvidéki Színház *Bánk bán* című előadásáról

Haza – ahány ember, annyiféle értelmezése van e fogalomnak, mégis voltak, vannak és lesznek olyanok, akik képesek akár gyilkolni is a haza megteremtéséért, a haza védelmében vagy a haza visszaszerzéséért. Nincs még egy ennyire imaginárius szervezőelv, melynek nevében, vagy ha úgy tetszik: oltárán annyi szív onta vért – hiába.

Hiába? De hiszen van-e fenségesebb annál, mint hogy akár az életünket áldozzuk egy ilyen nehezen konkretizálható, csak a szívünkben létező tiszta eszméért?

Tiszta eszméért? De hiszen nincs olyan csoportszervező elv, amely ne a közös érdekeken alapulna. „Ott van haza, hol a haszon” – mondá Biberach.

Az Újvidéki Színházban bemutatott *Bánk bán* rendezőjét, Urbán Andrást elsősorban ez a nagyon is problematikus fogalom érdekelte. Katona József nagy klasszikusa szolgált számára modellként és ürügyül ahhoz, hogy a nemzeti identitással – legalábbis tájainkon – szoros kapcsolatban levő haza fogalmát lecsupaszi, fölcicomázza, különböző kontextusokba helyezze és bemutassa igazi erejét.

Mindenekelőtt manipulatív erejét. Gertrudis királyné – férje, II. Endre magyar király távollétében – privilégiumokban részesíti saját rokonságát, a merániakat. Mivel a magyar nemesek féltik saját kiváltságaikat az idegektől, Petur bán vezetésével összeesküvésre készülnek.

A színpad és a nézőtér között az előadásban nincs éles választóvonal, így a színészek, ez esetben az összeesküvők, szabadon járnak-kelnek a közönség soraiban. Az álarc mögé bújt figurák pedig egyre inkább fölbátorodva, egymást túllicitálva mind beljebb és beljebb kerülnek a populistá ideggyűlölet örvényébe, minket, a mellettük, előttük, mögöttük ülőket is magukkal rántva. „Le az idegen elnyomással!”, „Idegen kézre adta az

országot!"; „Üsd az orrát, magyar!"; „Bosszút” – kiáltozzák a békétlenek, az arctalan tömeg, a vérszomjas csőcselék, melynek mi, nézők is részévé válunk, mert így, testközelből a magabiztosan üvöltözött szavak meggyőzőbben hatnak. Elhisszük, hogy az idegenek gőgös viselkedése miatt nyomorog a nép, ők tehetnek a haza hanyatlásáról, és nem utolsósorban arról, hogy mi személy szerint is szopóágra kerültünk. Viszolyogtatóan egyszerű tömegpszichózist előidézni: elég hozzá egy kellően elvont fogalom, a saját pozíciónkkal való elégedetlenség és egy ellenségkép.

Urbán *Bánk bánja* azt is megmutatja, hogy a haza fogalma ma is ugyanolyan élő és érzelmeket gerjesztő, mint volt a honfoglalás idején, amikor a jó „szitty magyar szimat”-nak köszönhetően ez a haza megtaláltott, illetve amikor az Aranybulla kiadására kényszerített II. Endre idejében megvédett. Erről szól az a workshop-szerű jelenet, amely az öt szakaszra tagolódó eredeti dráma menetét a második szakaszt követően megszakítja, és engedi a színészeknek, hogy – eredeti szerepeikből kilépve – „önmagukat” hozzák. Mi a haza? – erre az explicit kérdésre keresik a választ a színészek, s egymást vegzálják, ugratják a különféle setesuta válaszok okán. Ki a túlzott kozmopolitizmust, ki a nemzetieskedést, ki a revizionizmust, ki az identitás zavart rója fel a másikon. A jelenet a szintén Urbán rendezte *Neoplanta* végső jelenetét idézi, melyben egy lokálisabb haza-élmény, Újvidékhez való kötődésük megfogalmazását kísérik meg a színészek, akik ebben a jelenetben is polgári nevükön szólítják egymást – a hitelesség illúzióját keltve.

A rendező és Gyarmati Kata dramaturg az eredeti *Bánk bán* menetén nem változtatott, habár a szöveget jócskán meghúzta. A történelmi kontextust elhalványítva a tematikus kapcsolódási pontokat erősítették meg. Így vált lehetővé az, hogy az előadásba gond nélkül belesimuljanak az egyébként anakronisztikusnak mondható dalbetétek a Székely himnuszról a császári himnuszon át Kölcsey himnuszáig, a „szarkaorrú németseget” gúnyoló kuruc daltól a „kutya Szerbiát” szidó első világháborús katonanótáig.

És miután azt a furcsaságot is megéljük, hogy a közönség egy emberként, ülve hallgatja végig a nemzeti himnuszt, következik az előadás interaktív fináléja, amely húsbavágó konkrétsággal szembesít bennünket saját hazaszeretetünkkel. A jelenünkből és a kilencvenes évek eseményeiből merítve vázol fel egy apokaliptikus víziót, amely az infláció elharapózásától az uniós integráció leállásán át vezet a mozgósításokig és különböző félkatonai alakulatok vérengzéséig. A kérdés személyre szabott: számodra melyik az a pillanat, amikor hátat fordítanál hazádnak, otthonodnak? A nézők pedig a játékmester felszólítására egyre-másra szállingóznak ki a

nézőtérről, maguk döntve arról, hogy mikor telik be náluk a pohár. Hogy vajon elégséges ok-e a haza elhagyására a kényelem elvesztése, vagy megélhetési gondok jelentkezése kell hozzá, netalán a pusztai lét veszélyeztetése az a pont, amikor a távozás mellett döntenek?

A „haza” problematikus fogalom. A tisztán szóló Csángó himnusz őszinte aggodalmától a lézengő ritter cinikus felfogásáig megannyi megközelítési módja lehetséges. Urbán Andrásnak ezzel a produkcióval sikerült a haza fogalmát a maga bonyolultságában láttatni. Nem akart végkövetkeztetésre jutni, nem volt célja, hogy népedelőként belénk ojtja a hazaszeregetet. Pusztán jelezni kívánta, hogy a „haza” kérdése megkerülhetetlen. A mindennapjaink része, mint a tejeskanna, a hársfatea, a pöttyös bögre és a Nándor pék kenyere.